

ભારતની જમીનના પ્રકારો

ભારતીય કૃષિ સંશોધન પરિષદ (ICAR) દ્વારા ભારતની જમીનના કુલ આઠ પ્રકારમાં વહેંચણી કરી છે.

ક્રમ	જમીનનો પ્રકાર	વિસ્તાર	ખનિજનું પ્રમાણ	જમીનમાં થતાં મુખ્ય પાકો
૧	કાંપની જમીન (Alluvial Soil)	પૂર્વમાં બ્રહ્મપુત્ર ખીણથી શરૂ કરી પશ્ચિમમાં સતલજ નદી સુધીનું ઉત્તર ભારતનું મેદાન, દક્ષિણ ભારતમાં નર્મદા,મહા,ગોદાવરી,કૃષ્ણા અને ખીણ પ્રદેશમાં અને તે પૈકી મહા. ગોદાવરી,કૃષ્ણા અને કાવેરી નદીઓના મુખત્રિકોણ પ્રદેશોમાં આ પ્રકારની જમીન આવેલી છે.	<ul style="list-style-type: none"> આ પ્રકારની જમીનનું નિર્માણ નદીઓ દ્વારા નિક્ષેપિત કાંપને આભારી છે. આ જમીનમાં પોટાશ, ફોસ્ફરિક એસિડ અને ચૂનાનું પ્રમાણ વધારે જોવા મળે છે. અને નાઇટ્રોજનનું પ્રમાણ ઓછું હોય છે. આ પ્રકારની જમીન ભારતમાં કુલ ક્ષેત્રફળના 43% ક્ષેત્રફળમાં ફેલાયેલી છે. 	<ul style="list-style-type: none"> આ જમીનમાં ઘઉં, ચોખા, શણ,કપાસ,મકાઈ,તેલીબિયાં વગેરે પાકો લેવામાં આવે છે.
૨	રાતી અથવા લાલ જમીન (Red Soil)	દક્ષિણના દ્વીપકલ્પમાં તમિલનાડુથી માંડીને ઉત્તરમાં બુંદેલખંડ સુધી અને પૂર્વમાં રાજમહલની ટેકરીઓની પશ્ચિમમાં કચ્છ સુધી તે વિસ્તરેલ છે. રાજસ્થાનમાં ઉદયપુર,ડુંગરપુર, ચિત્તોડગઢ, બાંસવાડા આ પ્રકારની જમીન આવેલી છે.	<ul style="list-style-type: none"> આ પ્રકારની જમીન ભારતમાં કુલ ક્ષેત્રફળના 19% ક્ષેત્રફળમાં ફેલાયેલી છે. આ જમીનમાં મેન્ગેશિયમ, ફોસ્ફેટ,નાઇટ્રોજન અને પોટાશની ઉણપ જોવા મળે છે. ફેરિક ઓક્સાઇડની હાજરીને કારણે તેનો રંગ લાલ હોય છે. 	<ul style="list-style-type: none"> આ જમીનમાં બાજરી, કપાસ, ઘઉં, જુવાર, અળસી, મગફળી અને બટાટા વગેરે પાકો લેવામાં આવે છે.
૩	કાળી અથવા રેગુર જમીન (Black Soil)	આ જમીનનો ઉદ્ભવ દખ્ખણના લાવાના પથરાવવા થયો છે. મહારાષ્ટ્ર, પશ્ચિમ મધ્યપ્રદેશ,આંધ્રપ્રદેશ,અને કર્ણાટકનો કેટલાક વિસ્તારમાં આવેલી છે. ગુજરાતમાં સુરત, ભરૂચ,નર્મદા,વડોદરા,તાપી અને ડાંગ જિલ્લામાં આ પ્રકારની જમીન છે.	<ul style="list-style-type: none"> આ પ્રકારની જમીનના નિરમાનમાં લાવાયિક ખડકો અને આબોહવાની ભૂમિકા મુખ્ય છે. લોહ,ચૂનો,કેલ્શિયમ,પોટાશ એલ્યુમિનયમ અને મેન્ગેશિયમ કાર્બોનેટનું પ્રમાણ વધુ હોય છે. 	<ul style="list-style-type: none"> આ જમીનમાં કપાસ, અલસી, સરસવ,મગફળી,તમાકુ અને અડદ વર્ગના પાકો લેવામાં આવે છે. કપાસના પાકને વિશેષ અનુકૂળ હોવાથી કપાસની જમીન તરીકે પણ ઓળખાય છે.

૪	લેટેરાઇટ કે પડખાઉ જમીન (Laterite Soil)	ભારતીય દ્વીપકલ્પિય ઉચ્ચપ્રદેશના ઊંચાળવાળા ભાગોમાં આ પ્રકારની જમીન જોવા મળે છે. સૂકી અને ભેજવાળી આબોહવાના પરીવર્તનથી અને સિલિકામય પદાર્થોના નિવારણથી નિર્માણ થાય છે.	<ul style="list-style-type: none"> આ પ્રકારની જમીનમાં મુખ્યત્વે લોહતત્વ, પોટાશ અને એલ્યુમિનિયમનું પ્રમાણ વધુ જોવા મળે છે. અને ફળદ્રુપતા ઓછી હોય છે. તેનો લાલ રંગ લોહ ઓક્સાઇડને કારણે હોય છે. 	આ જમીનમાં કપાસ , ડાંગર, રાગી, શેરડી, ચા, કોફી અને કાજુ જેવા પાકો લેવામાં આવે છે.
૫	રણ પ્રકારની જમીન (Desert Soil)	આ જમીન સૂકી અને અર્ધ સૂકી આબોહવાવાળી પરિસ્થિતિમાં જોવા મળે છે. જમીન રેતાળ , ઓછી ફળદ્રુપ હોય છે. રાજસ્થાન, હરિયાણા અને દક્ષિણ પંજાબના કેટલાક વિસ્તારોમાં જોવા મળે છે. ગુજરાતમાં કચ્છ , ઉત્તર ગુજરાત અને સૌરાષ્ટ્રના કેટલાક વિસ્તારોમાં આવેલી છે.	<ul style="list-style-type: none"> જમીનમાં દ્રાવ્ય ક્ષારોનું પ્રમાણ વધારે હોય છે. 	• સિયાઈની સુવિધાઓથી બાજરી અને જુવાર પાકો લેવામાં આવે છે.
૬	પર્વતીય જમીન (Mountain Soil)	હિમાલયની ખીણો અને ઢોળાવોના ક્ષેત્રોમાં 2700 મીટરથી 3000 મીટરની ઊંચાઈ પર જોવા મળે છે. અસમ, દાર્જીલિંગ , ઉત્તરાખંડ , હિમાચલપ્રદેશ અને કાશ્મીર વિસ્તારોમાં આવેલી છે.	<ul style="list-style-type: none"> તેનું સ્તર પાતળું અને અપરિપક્વ હોય છે. 	• દેવદાર, ચીડ અને પાઇનના વૃક્ષોના વિસ્તારમાં આ પ્રકારની જમીન જોવા મળે છે.
૭	જંગલ પ્રકારની જમીન (Forest Soil)	હિમાલયના શંકુદ્રુપ જંગલોમાં 3000 મીટરથી 3100 મીટરની ઊંચાઈ વચ્ચે સહ્યાદ્રિ પૂર્વઘાટ અને મધ્ય હિમાલયના તરાઈ ક્ષેત્રોમાં આવેલી હોય છે.	<ul style="list-style-type: none"> તે પાંદડા સડવાથી સેંદ્રિય દ્રવ્યોનું પ્રમાણ વધવાથી જમીનનો ઉપરનો ભાગ કાળો બનેલો હોય છે. 	• આ જમીનમાં ચા , કોફી, તેજાના ઉપરાંત ઘઉં, મકાઈ, જવ અને ડાંગર જેવા પાકો લેવામાં આવે છે
૮	દલદલ કે પીટ પ્રકારની જમીન (Marshy or Peaty soil)	ઓડિશા, પશ્ચિમ બંગાળ , તામિલનાડુના કિનારાના ભાગો, ઉત્તર બિહારનો મધ્ય ભાગ અને ઉત્તરખંડના અલમોડા જીલ્લામાં જોવા મળે છે. જમીન ભેજવાળા વિસ્તારોમાં જૈવિક પદાર્થોના વિકસે છે.	<ul style="list-style-type: none"> જૈવિક પદાર્થો અને ક્ષારોનું બહુલતા તથા ફોસ્ફેટ અને પોટાશની અલ્પતા જોવા મળે છે. 	આ પ્રકારની જમીન પાણીમાં ડૂબેલી હોય છે અને પાણી ઓસરતા તેમાં ડાંગરની ખેતી કરવામાં આવે છે.